הרב ר' יוסף דוב סאָלאָווייטשיק–דער גאון

די פילזייטיגע פערזענליכקייט פון דעם רב, געלערנטען, תורה־דערציער און שרייבער. — זיין גאַנג אין לערנען. — זיין מיינונג וועגען דער צוקונפט פון אַמעריקאַנער אידענטום. — ערשטער אַרטיקעל פון דער סעריע „גרויסע אידישע רעליגיעזע פערזענליכקייטען פון אונזער צייט".

פון דר. הלל זיידמאַן

אינגרויסען איז א ווינטערדיגע נאַכט. קעלט און שניי; אינעווייניג, אין גרויסען בית המדרש פון דער ישיבת רבנו יצחק אלחנן אין ניו יאָרק, איז וואַרעם און ליכטיג מיט — אַן אינערליכער ליכטיגקייט. אַ גרויסער, פאַרשיידנפאַרביגער עולם פילט אוים דאָס בית המדרש און פליכט איבער אין די דערבייאיגע קאָרידאָרן — אפשר 800 מענשען. ס'זיצען און שטייען לומדים, רבנים, סוחרים, וועלטליכע אינטעלעקטואַלן, יוגענט, אַ סך יוגענט, ס'רוב אַמעריקאַנער־געבוירענע. אַלע הערען זיך צו געשפאַנט און מיט יראת הכבוד.

וואָס הערט מען דאָ? איז עס אַ רעדע פון אַ באַרימטען אָראַטאָר? אַ דרשה פון אַ געבענשטען דרשן? אַ לעקטשור פון אַ גרויסן דענקער? ער איז דאָס אַלעס. אָבער דאָ שטייט „בלויז" אַ ראש ישיבה; און לערנט אַ שטיקעל גמרא, גיט צו פאַרשטיין אַ רמב"ם, וואָס איז „האַרב", אָבער באמת — ווי ס'גלייכט אים אויס דער ראש־ישיבה — איז די סתירה נאָר אויבענאייפיג, די ליניע איז דווקא גראָד און גלייך. דאָס איז אַלץ...

אָבער פאַרוואָס זענען די דאָזיגע מענשען אַזוי מיטגעריסען מיט אַ פּראָבלעם, וואָס האָט פאַרנומען דעם רמב"ם מיט 800 יאָר צוריק און 3000 מייל ווייט פון בראָדוועי אין ניו יאָרק?

וואָס מאַכט זיי פילען ווי דאָס וואָלט געווען יעדן איינעמס „פּערזענליך" פּראָבלעם, וואָס ער מוז טאַקע היינט ביינאַכט פאַרענטפערן?

דאָס האָט זיי אַהער גערופן וואָלאָזשין און סלאָבאָדקע, און אַז איר ווילט — אפשר סורא און פומבדיתא. דעם רוף האָט צו זיי געבראַכט דער טרייער היטער פון אָט דער גרויסער ירושה, הגאון רבי יוסף דוב סאָלאָווייטשיק. ס'איז ה' שבט, דער יאָרצייט פון זיין גרויסען פאָטער, רבי משה זצ"ל, און וואָסער שענער ליכט קען דער זון אָנצינדען פאַר זיין זכרון־וועגען, ווי דאָס ליכט פון הלכה אין אידישע הערצער? לערנט דאָ הרב סאָלאָווייטשיק גאַנצע פיר שעה אַ שיעור. אָבער ער טוט עס אויך אַ גאַנץ יאָר אַלס ראש ישיבה אין ישיבת רבנו יצחק אלחנן, אַלס רב אין „מוריה"־שוהל אין ניו יאָרק, יעדן דינסטאָג, און אין באָסטאָן, מאַס., יעדן שבת.

הרב יוסף דוב סאָלאָווייטשיק איז דער מאַן פון הלכה. נישט נאָר איז ער פון די גרעסטע קענער פון הלכה אין אונזער דור און דער בעסטער מסביר פון הלכה, נאָר זיין גאַנצער געדאַנקען־גאַנג, זיין גאַנצער וועזן איז דורכגענומען דורך הלכה.

— נישטאָ קיין ענין, וואָס זאָל נישט האָבען צו טאָן מיט הלכה. נישטאָ קיין פּראָבלעם, וואָס זאָל נישט פאַרענטפערט ווערען לויט הלכה, — זאָגט מיר הגאון הרב יוסף בער סאָלאָווייטשיק. און באַלד האָט ער אַן אילוסטראַציע דערפאַר.

מיר רעדען וועגען דעם קריזיס אַרום מדינת ישראל. זאָגט מיר הרב סאָלאָווייטשיק:

— ווען מיר אידען טענה'ן, אַז העלפען ישראל איז אין די בעסטע אינטערעסען פון אַמעריקע, קען מען אונז אָפּפרעגן. אויל־מאָטיוון... פּאָליטישע טעמים... סטראַטעגישע תירוצים... מ'קען צוריקפרעגן — און מ'פרעגט טאַקע: זענט איר, אידען, די איינציגע, וואָס פאַרשטייען די אינטערעסען פון אַמעריקע? און דער פּרעזידענט פון די פאַראייניגטע שטאַטען, סעקרעטערי אָוו סטעיט ווייסען שוין גאָרנישט, וואָס עס איז גוט פאַר אַמעריקע?...

— דער ענטפער אויף דעם איז דער הלכה'שער, — זאָגט הרב סאָלאָווייטשיק. — ווען איך היט אָפּ שבת, כשרות, ווען איך לערן תורה, בין איך דערפאַר ווייניגער אַמעריקאַנער? ארץ ישראל איז פּונקט אַזאַ טייל פון אמונה ווי שבת. ארץ ישראל איז אַ יסוד אין תורה, איז אַ פונדאַמענטאַלער עלעמענט פון אידישען דת. אונזער אידענטיפיצירען זיך מיט ישראל איז נישט קיין פּאָליטיק, נאָר אמונה, דאָס איז תורה! אַזוי איז דער דין! אַזוי איז די הלכה!

וואָס וועט זיין מיט אידישקייט אין אַמעריקע

פון דעם הלכה־שטאַנדפּונקט קוקט ער אויך אויף דער צוקונפט פון אידענטום אין אַמעריקע. און אויף דער קעגנוואַרט אויך:

— פון די אַלע ווערטן, וואָס די מזרח־אידען האָבען אַריבערגעבראַכט קיין אַמעריקע, האָט בלויז די תורה די אויסזיכט זיך איינצוואָרצלען דאָ. האָט זיך שוין איינגעוואָרצלט. ס'איז שוין היינט פאַראַן אין אַמעריקע אַ גרויסע תורה־אינטעליגענץ, און זי וואַקסט. די וועלטליכע קולטור־ווערטן פון מזרח־אייראָפּע האָבען זיך נישט אָנגענומען דאָ — זאָגט הרב סאָלאָווייטשיק.

— אין דער ישיבת רבי יצחק אלחנן, און אין אַנדערע ישיבות, לערנט מען פּונקט ווי אין וואָלאָזשין אָדער אין סלאָבאָדקע, לויט דער זעלבער שיטה, לויט דעם זעלבען סדר, נישט מער וואָס מ'לערנט נישט גענוג אַ הוץ דער ישיבה. דאָך איז שוין היינט פאַראַן אַ גרויסע ישיבה־יוגענט. זי איז אַ באַוואוסטזיניגע, אַן אינטעלעקטועלע און אַ באַוויזקענדיגע.

דער הלכה־נוסח האָט מער אָפּקלאַנג ביי דער אַמעריקאַנער אידישער יוגענט, איידער וועלטליכע סעקולערע אידייען־גריבלענישן — זעצט פאָר דער ראש ישיבה.

איר וואונדערט זיך דריי מאָל...

ויען איר הערט הרב סאָלאָווייטשיק'ן „זאָגען" אַ שיעור, וואונדערט איר זיך דריי מאָל. ס'ערשטע מאָל: ווי גאונ'יש עס איז דער מוח וואָס קען אַזוי טיף אַריינדרינגען! דאָס צווייטע מאָל: ווי קלאָר זיין לאָגיק וואָס קען אַזוי ליכטיג מאַכען! דאָס דריטע מאָל: ס'איז דאָך אַזוי פּשוט — פאַרוואָס איז עס מיר נישט איינגעפאַלען?...

אָבער ס'דאַכט זיך אייך נאָר אַזוי. דאָס איז ווייל ווען ער זאָגט אַ „שיעור", מאַכט ער אייך זיך באַטייליגען אין דער לאַבאָראַטאָריע פון זיין דענקען. איר זעט ווי עס ווערט צוגעגרייט דאָס רוחניות'דיגע געקעכטס; איר „לייגט צו אַ האַנט"... ער לערנט נישט אייך, נאָר לערנט מיט אייך. ער זאָגט: „קומט, לאָמיר אינאיינעם זוכען"...

דעריבער קענען אידען, וואָס זענען פאַרטאָן אין ביזנעס, באַהאַווענט אין עולם הזה, קומען צו זיינע וועכענטליכע שיעורים און פילען אַ טעם אין אַ בלאַט גמרא. ווען ס'האַלט ביי דער לעצטער האַלבער שעה פונ'ם שיעור, גייען שוין די

הרב ר' יוסף דוב סאָלאָווייטשיק

צוהערער מיט אייגענע בוהות, זיי ענטפערען אין כאָר און פאַרענדיגען זיינס אַ ניט־דערזאָגטע סברה. ווייל די אויספירען מאַכט שוין ניט הרב סאָלאָווייטשיק, נאָר זיי קומען ווי פון זיך אַליין, „ווי בוימעל אויף וואַסער".

זיינע תלמידים וועלען מיך געווים „כאַפּען" ביי וויכטיגע אייגענטימליכקייטען, וואָס איך האָב אויסגעלאָזען, ווייל ס'איז נישט מעגליך אַלץ אויסצושעפּען אין איין אַרטיקעל.

קינדער־יאָרען — לערן־יאָרען

הרב סאָלאָווייטשיק'ס לעבענסוועג האָבען אָנגעצייכענט פאַר אים זיין משפחה און סביבה, ווי אויך זיינע נאַטירליכע אייגענשאַפטען און כשרונות. די משפחה: דער באַרימטער „בית הרב" פון וואָלאָזשין. פון דאָרטען זענען אַרויסגעקומען גדולי התורה, וועלכע האָבען אויסגעבויט און פאַרשפּרייט דעם ליטווישען דרך הלימוד אין דער וועלט: דער נצי"ב (רבי נפתלי צבי יהודה בערלין), רבי יאָשע בער סאָלאָווייטשיק, זיין זון רבי חיים, און רבי חיים'ס זון רבי משה סאָלאָווייטשיק. פון דער מוטער'ס צד — איר פאָטער ר' אלי' פּרוזשאַנער (פיינשטיין) מיט זיין תורה וגדולה, מיט רייכען „שטאַט" און באַהאַווענטקייט אין וועלט־זאַכען.

ר' יוסף דוב סאָלאָווייטשיק איז געבוירען געוואָרן י"ב אדר, תרס"ד, 1904, אין פּרוזשאַן, וואו זיין פאָטער ר' משה האָט געגעסן „קעסט" ביי זיין שווער ר' אלי'ן, דעם דאָרטיגען רב. ווען ר' יוסף דוב איז אַלט געווען 8 יאָר איז זיין פאָטער אויפגענומען געוואָרען פאַר רב אין ראַסעין, ביי קאָוונע, אין 1912. מיט אַ יאָר שפּעטער, איז ר' משה געוואָרען רב אין כאַסלאָוויטש, מאָהילעווער גובערניע, אַ שטאָט מיט אַ סך ליובאַוויטשער חסידים. דאָרט האָט דער יונגער יאָשע בער, ווי מ'האָט אים גערופען, געלערענט ביים ליובאַוויטשער חסיד ר' ברוך יעקב ריסבערג.

ווען זיין זיידע רבי חיים האָט אים פאַרהערט האָט ער געהייסען אַרויסנעמען דאָס אינגעל פון ברוך יעקב ריסענבערג'ס חדר. ער האָט אָנגעהויבען לערנען ביי אַ ישיבה־

בחור אין כאַסלאָ...
התמדה, און אין ...
צער צייט האָט ...
שפּראַץ אויף אין ...
האָבען זיך געוואָ...
בקיאות און חריפ...

דעם זיידען... נחת און...

צו בר־מצוה אי...
תורה־וויסען. דע...
האָט אים דעמאָל...
אַ „סעט" רמב"ם...
מצוה־בחור האָט ...
— קאָפּ...

ר' חיים האָט ...
אים אין לערנען ...
וואָקסענעם גדול, ...
אַז זיינע, יוסף ...
זענען תורת אמ...

אין די שווער...
ערשטער וועלט־...
משפחה אין כאַס...
מאַכט שווערע ...
ניסטישע רעוואָ...
קערעניסען. ס'ה...
זיי נויט. איז גע...
ר' משה מיט'ן ...
אַ צאַנקענדיג ...
קעלט און הונגע...
טעג און נעכט.

וואַרשע, בע... ניו

ער האָט אויך ...
ליכע לימודים. א...
שטודירען פילאָז...
נער אוניווערסיט...
געביט אַנטפּלעק...
כשרונות. ער צ...
אוים אַלס זעלבס...
קער. די ידיעות, ...
וויסענשאַפטליכע...
דעט ער אַן אין ...
מ'זעט עס אין ...
ההלכה" (תלפּיור...
וואָס איז אַ גרונ...
דאָזיגען געביט. ...
זיין אוניווערסיט...
טיטעל דאָקטאָר...
מיט אַ יאָר ש...
חתונה, און אין ...
קיין אַמעריקע. ...
זאָגען אַ שיעור ...
יצחק אלחנן אין ...

1956

... גאון פון הלכה

נע בוחות, זיי
און פארענדי־
זאגטע סברה.
אכט שוין ניט
נאר זיי קומען
י בוימעל אויף

עלען מיך גע־
בטיגע אייגענ־
ם. איך האב
ס'איז נישט
צושעפּן אין

...לערן־יארען

...ק'ס לעבענס־
...ענט פאר אים
...יבה, ווי אויך
...אייגענשאפטען
...פחה: דער בא־
...' פון וואלא־
...נען ארויסגע־
...וועלכע האבען
...ישפּרייט דעם
...מוד אין דער
(רבי נפתלי
...רבי יאשע בער
...זון רבי חיים,
...רבי משה סא־
...מוטער'ס צד
...י' פרושאנער
...תורה וגדולה,
...״ און באהא־
...ט־זאכען.
...אוויטשיק איז
...ארה, תרס"ד,
...וואו זיין פא־
...געסן „קעסט"
...אלי'ן, דעם
...יוסף דוב איז
...יז זיין פאטער
...ען פאר רב
...נע, אין 1912.
..., איז ר' משה
...לאוויטש, מא־
...א שטאט מיט
...חסידים. דארט
...שע בער, ווי
...ען, געלערענט
...חסיד ר' ברוך

...בי חיים האט
...ער געהייסען
...נגעל פון ברוך
...חרר. ער האט
...ביי א ישיבה־

בחור אין כאסלאוויטש מיט גרויס התמדה, און אין משך פון א קורצער צייט האט ער געגעבען א שפּראָץ אויף אין לערנען, אז אלע האבען זיך געוואונדערט אויף זיין בקיאות און חריפות.

דעם זיידען רבי חיים'ס נחת און שטאָלץ

צו בר־מצוה איז ער שוין פול מיט תורה־ווייסען. דער זיידע ר' חיים האט אים דעמאלט געגעבען א מתנה א „סעט" רמב"ם, וועלכען דער בר־מצוה־בחור האט שוין געהאט אין — קאפּ...

ר' חיים האט געשמועסט מיט אים אין לערנען ווי מיט א דערוואקסענעם גדול, און האט געזאגט, אז זיינע, יוסף בער'ס, חידושים, זענען תורת אמת.

אין די שווערע יארען פון דער ערשטער וועלט־מלחמה האט די משפּחה אין כאסלאוויטש דורכגעמאכט שווערע צייטען, די קאמוניסטישע רעוואלוציע, די איבערקערענישען. ס'האט געהערשט ביי זיי נויט. איז געזעסען דער פאטער ר' משה מיט'ן זון יאשע בער ביי א צאנקענדיג אויל־קאניצעל, אין קעלט און הונגער, און געלערענט טעג און נעכט.

וואַרשע, בערלין, באָסטאָן, ניו יאָרק

ער האט אויך געלערענט וועלטליכע לימודים. אין 1926 פארט ער שטודירען פילאזאפיע אין בערלינער אוניווערסיטעט. אויך אויך דעם געביט אנטפּלעקען זיך זיינע גרויסע כשרונות. ער צייכענט זיך אויך אויס אלס זעלבסטשטענדיגער דענקער. די ידיעות, און נאך מער די ווייסענשאפטליכע מעטאדיק, וועגדעט ער אן אין הלכה־פארשען, ווי מ'זעט עס אין זיין ווערק „איש ההלכה" (תלפיות, א', ג־ד, תש"ד), וואס איז א גרונט־ווערק אויף דעם דאזיגען געביט. 1931 ענדיגט ער זיין אוניווערסיטעט־שטודיום מיט'ן טיטעל דאקטאר פון פילאזאפיע, מיט א יאר שפּעטער האט ער חתונה, און אין 1932 קומט ער קיין אמעריקע. ער הויבט אן צו זאגען א שיעור אין ישיבת רבנו יצחק אלחנן אין ניו יארק, און דאן, אין 1941, נאך ר' משה'ס פטירה, נעמט ער איבער זיין פאטערס פאסטען אין דער ישיבה.

גלייכצייטיג ווערט הרב סאלאוויטשיק באלד נאך זיין אנקומען קיין אמעריקע רב אין באסטאן, מאס. אין זיין קהלה, צי קהלות — ווייל זייט 1950 איז ער אויך רב אין דער גרויסער „מוריה"־שוהל אויף בראדוועי אין ניו יארק. ער האט נישט קיין „מעמבערס", נאך — חסידים, וועלכע זענען, אגב, נישט באגרעניצט בלויז צו זיינע שוהלען. ער איז אויך, אין דער אלטער טראדיציע (פון „ועד ארבע ארצות") א מין רב המדינה, „לאנדס־רב", נאר אונטער א נייעם נאמען: „טשערמאן פון הלכה־קאמיטעט פון הסתדרות הרבנים", אן אויטאריטעט פאר הונדערטער יונגע רבנים מיט זייערע קהלות.

ער איז א רעדנער וואס שטורעמט אויף זיינע צוהערער. ער באצויבערט סיי מיט'ן תוכן — און זיין רעדען איז בלויז תוכן — סיי מיט דער פארם, וועלכע איז שטענדיג נאבעל, שוואונגפול און עלעגאנט. אפילו ווען ער איז סארקאסטיש.

הרב סאלאוויטשיק איז אויך א פירער אין מזרחי, הגם ער קאן זיך בשום אופן נישט ארייפאסען אין פארטיי־ראמען. ער זעט אמאל גוטס אויך אין אנדערע פארטייען און פארזעט נישט קיין עוולה אין דער אייגענער פארטיי. דערפון טיילמאל די קריטיק אויף אים, אז ער איז „ניט־קאנסעקווענט". אבער דאס איז ביי אים נישט קיין צופאל. ער וויל עס אזוי... דווקא ווייל ער איז א מענש פון פרינציפּען, פון טיפער ערליכקייט און יראת שמים, קאן ער נישט אננעמען קיין צוגעטראכטע באשלוסען פון פארטיי־פלאטפארמעס. איר קאנט קיינמאל נישט זיין מיט אים זיכער, אז ער וועט גיין אין שפאן, אויסער ווען עס האנדעלט זיך וועגען תורה און יהדות.

ער איז דער גאט־געבענשטער לערער און מנהיג.

קויפט ישראל באנדס